

KISS TIBOR NOÉ
BELÁTHATATLAN TÁJ

m

Márjánovics Diána

Hol ér véget az egyik, és hol kezdődik a másik

Alaposan végiggondolt vállalkozás, megbízható regény, kiérlelt munka – szólnak a kritikák Kiss Tibor Noé harmadik prózakötetéről. A *Beláthatatlan táj* (a regényt túlnyomórészt üdvözlő) recepciója eddig nem szükkölködött a méltató fordulatokban, a kiadvány ugyanis több szempontból megfelel a korábbi munkák alapján támasztott elvárásoknak. A transzmeműséggel járó identitáskrizist elbeszélő *Inkognitó* (2010) és a rendszerváltás után magára hagyott állami gazdaság területén élők beszűkült világáról szóló *Aludnod kellene* (2014) tematikus irányváltásai alapján már érezhető volt az az önismétlést elkerülő, újabb poétikai megoldások iránt fogékony szerzői attitűd, mely a *Beláthatatlan táj* esetében tapasztalható. A narrációs eljárásokat, a kompozicionális megoldásokat, a történetvezetést, a karakterformálást (tehát az írói technét) tekintve valóban elmondható, hogy az első kötetek után újra egy jól megmunkált harmadik született.

A *Beláthatatlan táj* fejezeteiben négy narrátori szöveg váltakozik. A regény egy autóbalesetet szenvedett fiatal nő (Dorka), a karambolt okozó 21 éves fiú, Dorka apja és a fiú nővére (Zsófi) szemszögéből láttatja az eseményeket. A szerző kihagyásos elbeszéléstechnikával dolgozik; megválaszolatlan kérdéseken, késleltetett információn alapuló narráció folyamán fokozatosan bomlik ki a történet. A regényszöveg a központi szereplők életteréről, szociális helyzetéről plasztikus képet rajzol. A baleset következtében kómába esett Dorkához kötődő fejezetrészek különleges fokalizálót alkalmaznak – a külvilág történéseit korlátozottan érzékelő, emlékképeket, szenzuális tapasztalatokat feldolgozó tudat működésének leírását irányozzák. A szabadversként is értelmezhető (a lineáris szövegtől elkülönülő, ismétlődő elemeket felvillantó, töredékes) részek sajátos módon láttatják a tudatáramlást, betekintést engednek a 28 éves nő múltjának történéseibe:

„A kórház szürke és szomorú mint egy öregember arca.
A vaságy nyikorog ha megmozdulok rajta.
A vaságy rácsairól lepattogzott a festék.
Egy seb vagyok egy lüktetés.
Dolgozik a szivattyú vért pumpál a gép.
Szirénázik a sziréna.
Szeretem a zenét.
Szeretem a hangokat.
Valaki simogatja a hajamat.
Fel fogsz épülni kedvesem.
A szavak összemosódnak.
Hol ér véget az egyik és hol kezdődik a másik.
Galambok kocogtatják a bádognarkányt.
Műanyag lovak kergetőznek a parkban.
Az ablakon túl világít a hold.
Kétezer hold befagy álmodom.
Azt álmodom hogy felébredek.
Beszélek anyához de anya keze a kilincsen.
Anya még nem nyitotta ki az ajtót de már kiment rajta.”
(98–99.)

A részlet jól mutatja a szerzői eljárást, mely az érzéki ingerek hangsúlyozásával, a távoli tudattartalmak összekapcsolásával igyekszik létrehozni egy racionalitáson túli nyelvet. A kómában fekvő nő szólama nemcsak a múlt eseményeiről, Dorka érzelmeiről tudósít, a nyelv állapota az elbeszélő fizikai változásait is jelzi: a befogadó a tipográfiai eltérések, a grammatikus elemek alapján tud következtetni az intenzív osztályon ápolt szereplő sorsának fordulataira. A szöveg például a gépekre kötött test állapotjavulására, az önálló légzés megindulására a következőképpen utal: „A kisujjamat te fested ki / Nem mozdulok nehogy elrontsd / A hegygerinccel folytatom / Ahol kitágul a tüdőm / És áramlik az oxigén / És sercegnek a vörösvérsejtek / Ahol zörög a lovas kocsi / Paták dobognak” (182.). A kritikus állapotot pedig összemosódó/széteső szavak jelzik: „Eső kopog a tetőn / Egy deka lomb motor ház fedél” (224.), „Valakinek meg kellene olajoznia ezt a körhintát / Mindennyikog / Apa kezében jobban áll a könyv, mitafején a biciklissisak” (206.). A korporalitás és a tipográfia összekapcsolása – az olvasói érdeklődés fenntartása szempontjából is – jól sikerült megoldás, a szereplőhöz kötődő fejezet emlékezetes, megejtő oldalakkal zárul.

A regény felütése Dorka szabadversszerű szólamával nyit – a szerző a kötet műfaját, témáját, az elbeszélő személyét illetően tehát egyből elbizonytalanítja az olvasót. A *Beláthatatlan táj* később is a befogadói reflexek kijátszására alapoz, teszi ezt például a hagyományos olvasási módot megakasztó, lap alján jegyzett sorokkal, melyek a szerzői nyilatkozat szerint ötödik szólamként értelmezhetők. (Kiss Tibor Noé, Modor Bálint és Nagy Gabriella, „Ezt a könyvet mániákusan írtam”, *Litera*, hozzáférés: 2021. 09. 02., <https://litera.hu/magazin/interju/kiss-tibor-noe-a-honap-szerzoje-interju.html>.)

Időt és fokozott figyelmet igényel a négy elbeszélő egymáshoz fűződő viszonyának tisztázása, az újabb fejezetekben megszólalók személyének beazonosítása, a kötet harmadától azonban a feladványjelleg oldódni látszik. Társadalmi státuszukat tekintve egymástól távol álló szereplőket mozgat a mű: Dorka apja egy ötvenes éveiben járó, középosztálybeli történelemtanár, aki túl van egy váláson, és instabil párkapcsolata mellett viszonyt folytat a nála

jóval fiatalabb Zsófi-val. A főváros melletti kistélepeken lakó, apa nélkül felnőtt Zsófi, aki 19 évesen édesanyját is elvesztette, s utána gyámként volt kénytelen nevelni öt évvel fiatalabb öccsét, a regény folyamán kinyomozza, hogy testvérének lényegi köze van az autóbalesethez. Zsófi öccse a helyi galéri tagja, aki kontrollt veszítve sodródik, kisebb kihágásokat és súlyos bűncselekményeket hajt végre, miközben a tudatmódosítók világában merül alá. A *Beláthatatlan táj* fontos tényezője a regényhelyszín. A testvérek lakhelyét számos kritikus megpróbálta azonosítani: Radnóti Sándor Gyálra tippel, Deczki Sarolta Szigetszentmiklósról, Dunaharasztra vagy Budakalászra. (Lásd: Radnóti Sándor, „Visszafelé olvasva”, *Jelenkor*, 1. sz. (2021): 97–99., Deczki Sarolta, Károlyi Csaba, Szolláth Dávid és Visy Beatrix, „ÉS-kvartett – Kiss Tibor Noé *Beláthatatlan táj* című regényéről”, *Élet és Irodalom*, 2021. március 5., hozzáférés: 2021. 09. 05., <https://www.es.hu/cikk/2021-03-05/es-kvartett-kiss-tibor-noe-belathatatlan-taj-cimu-regenyrol.html>). A pontos földrajzi koordinátáknál azonban lényegibb, hogy a topografikus környezet példázatos elemként működik. A szereplők visszatérően reflektálnak a zárványszerű térre („kihegyezett kerítésrácsok, acsarkodó kutyák, matt fényezésű terepjárók, elviselhetetlen agresszió árad a levegőből” [220.], „Ha valahol bemondom a lakcímet, rögtön pofákat vágunk.” [154.]), ahol a társadalmi mobilitás, a kitörés lehetősége nem létezik, csak korlátozó családi minták érvényesülnek.

A rövidre húzott bekezdésekből felépülő regényfejezetek narrátorainak nyelve egyénített; a négy elbeszélő egymástól radikálisan eltérő regiszterekben szólal meg. Az idiolektus és a látásmód különbségeinek érzékeltetésére, a megszólalók társadalmi státuszára utaló nyelv hitelességére nagy gondot fordított a szerző. A Zsófihoz köthető, gyakran szándékolatlan hibás központozással idézett szövegrészek („Én is éreztem néhány közös pillanatot, egyáltalán nem hülyeség amit írsz, ne mond [sic] ezt. Csak nem tudom mi ez.” [72.]) bővelkednek a giccsbe hajló, közhelyes sorokban („a kávé keserű, mint az élet” [75.]). Ezzel szemben a férfi érzelmességétől áthatott mondatait következetesen reflektálja: „nézem az embereket az utcán, mindenki téged látok. [...] Már attól boldog vagyok, hogy a világon vagy, hogy

létezel. Ez egy három héttel ezelőtti bejegyzés. Én írtam. [...] Olvasom az újabb és újabb szakaszokat, a giccses, szirupos mondatokat, az érzéseknek ezt a zavaros, közhelyes áradását” (196.).

A kómában fekvő nőhöz kötődő fejezetrészek mellett a névvel nem egyénített, így óhatatlanul típusként exponált öcs szólama rendelkezik rögtön felismerhető jegyekkel. A redukált szókészletből gazdálkodó, gyakran a tudatmódosító szerek hatását tükröző szöveg az argó, szleng elemeiben bővelkedik: „Hugyozni akarok, de miért van ilyen magasan a csésze? Az nem lehet, hogy összementem. Dörzsölgetem a tenyeremet, tök száraz. Ez megint valami szar cucc, ki fogjuk nyírni Higanyt, esküszöm. Erre jutottunk. Markolom a dákómat, de nem jön semmi, totál kész vagyok.” (50.). A szerző komoly vállalása a különböző társadalmi rétegekhez tartozó szereplők egyéni nyelvének kidolgozása, mely számos csapdával jár. A kötet épphogy ki tudja kerülni, hogy az öcs megszólalása mesterkéltnek hasson, ugyanakkor a (névvel szintén nem megkülönböztetett) tör-

ténelemtanár és Zsófi szólamában rendkívüli érzékenységgel megalkotott mondatok utalnak a haldokló lányáért aggódó férfi és az édesanyját öt éve gyászoló lány világerzékelésének különbségeire.

A testvérpár kommunikációhiányos, terhelt viszonyára, a tanár és a fiatal nő vigasztaló kapcsolatára és a haldoklótól búcsúzó szülő fájdalmára fókuszáló történet a közhelyeket elkerülve tud szólni az elszigetelt egyén magányosságáról, a társadalmi osztályok közötti szakadékról, kétségbeesett szerelemről és a sötét gyászról. Kiss Tibor Noé regénye tehát sokrétegű munka, amely intenzív befogadói figyelmet, többszöri olvasást érdemel.

Kiss Tibor Noé: *Beláthatatlan táj*, Magvető Kiadó, 2020.